
Subh, la favorita que governà al-Andalus

Autor:

Data de publicació: 02-06-2023

Concubina preferida del califa al-Hakam II i mare del seu hereu, Subh la Vascona va exercir durant dues dècades el màxim poder al califat de Còrdova.

Concubina preferida del califa al-Hakam II i mare del seu hereu, Subh la Vascona va exercir durant dues dècades el màxim poder al califat de Còrdova.

Un músic toca el llaüt davant el farén del sultà. Biblioteca Apostòlica, Vaticà.

Foto: Oronoz / Album

A Medina Azahara (Madinat al-Zahra, en àrab), la ciutat palatina que Abderraman III va fer construir prop de Còrdova cap a l'any 940, existia un espai reservat a les dones dels califes, les concubines encarregades d'entretenir-los, satisfer-los i donar-los fills. Cap home, tret del sobirà i els seus eunucs de confiança, tenia accés a aquest farén. En aquell recinte banyat en el luxe imperava una rígida jerarquia: esclaves i dones lliures, esposes i concubines de diferents edats i orígens conviuen sota l'autoritat de la favorita del califa o de la mare del seu primogènit.

Totes eren dones amb grans encants i capacitats, que rebien una acurada educació i exercien una gran influència sobre el califa. Malgrat això, la majoria són figures anònimes i no apareixen en les fonts escrites ni en les inscripcions o epitafis. Molt poques van aconseguir vèncer les barreres que imposava el farén, i entre elles destaca Subh, que va ocupar per dret propi un paper prominent en la història.

Cronologia

Manar des del farén

965

Subh, favorita del farén d'al-Hakam II, dona a llum el segon fill del califa, Hisham, que es convertirà en el seu hereu.

Després de la mort del califa, agraeix que el seu fill d'11 anys sigui entronitzat i pren les regnes del govern amb Almanzor.

996

Subh planeja una conspiració contra Almanzor per posar vedat al seu poder, però el cau surt reforçat.

997

Almanzor renova el jurament de fidelitat a Hisham a canvi que el califa els delegui el seu poder a ell i als seus fills.

998

Mor Subh, apartada del poder. Almanzor presideix els seus funerals.

Els orígens de Subh són desconeguts. Atès que les fonts li donen l'apoderament al-Bashkunsia, «la vascona», cal pensar que va néixer al nord de la Península o que la seva família era originària d'allà. Potser va ser apressada en alguna campanya militar o comprada com a esclava. El que sí que sabem és que era una esclava cantora i concubina d'al-Hakam II. Conegut per la seva afició als llibres, el califa va haver de veure a Subh sobretot una dona intel·ligent i cultivada a la qual va convertir en la seva favorita. L'anomenava carinyosament Yafar, un nom masculí que ha donat peu a tota mena d'elucubracions sobre els gustos del califa.

Mare de l' hereu

El 962, Subh va donar a llum el seu primer fill, anomenat Abderraman. El califa tenia llavors 47 anys i Subh encara havia de ser vintena. A partir de llavors, Subh va començar a aparèixer a les fonts amb un nou estatus, el de sayyida o senyora. L'anomenat Bote de Zamora, una fabulosa caixa d'ivori, va ser un regal encarregat pel califa per aixafar la «senyora, mare d'Abderraman», un nom que deixa de banda l'origen esclau i estranger de Subh i reflecteix la seva plena islamització. Quatre anys després va néixer el seu segon fill, Hisham, que es convertiria en hereu després de la mort prematura del primogènit. Al seu torn, Subh va passar a ser Umm Hisham, «mare d'Hisham». Se la coneixia com la sayyida al-kubrà, la «gran senyora», un títol honorífic que la distingirà a partir de llavors com a mare de l'hereu.

Pot de Zamora, regal d'al-Hakam II a Subh, mare del seu hereu.

Foto: AKG / Album

La seva posició a l'alcàsser de Medina Azahara i la seva influència sobre el califa van haver de ser notables aleshores. Els cronistes ens informen que va triar Muhammad ibn Abi Amir, més conegut com a al-Mansur (Almanzor en les cròniques cristianes), com a tutor del seu fill i administrador dels seus béns. Segons unes fonts, ell li va fer diversos presents per cridar la seva atenció, entre ells una maqueta del palau de Medina Azahara feta en plata. Els cronistes suggereixen que tots dos van mantenir una relació i que ella sentia un amor apassionat (shagaf) per ell. La relació entre tots dos va donar peu a tota mena de rumors, i la majoria dels historiadors no dubta a afirmar que van ser amants. El que sí que resulta clar és que Almanzor va anar acumulant diversos càrrecs en l'administració gràcies a la

En donar a llum l'hereu del califa, Subh va començar a rebre el tracte de sayyida o senyora

La mala salut del califa al-Hakam II i la seva decisió que Hisham heretara el tron van incrementar el protagonisme de Subh en la política del califat cordovès. Tot i que Hisham, amb prou feines onze anys, no podia ser califa segons la llei islàmica al ser menor d'edat, en els seus últims anys de vida al-Hakam II va recórrer a diverses estratagemes perquè tots reconeguessin el seu fill com a hereu i li juressin fidelitat. Malgrat això, quan el califa va morir l'any 976 es van viure moments de gran tensió a Medina Azahara. Durant aquests turbulents dies es va truncar una conjura que pretenia elevar al tron un parent d'Hisham, el seu oncle al-Mugira. Subh va exercir un paper molt destacat en aquests esdeveniments. Es va ocultar la notícia de la mort del califa i els representants de l'Estat van jurar fidelitat a Hisham. Només llavors, tal com escriu l'autor d' Una descripció anònima d'al-Andalus, «la seva mare va divulgar la notícia [del jurament] i va començar a fer regals i a atreure's la gent fins a aconseguir els seus propòsits». Igualment s'atribueix a la influència de Subh el nomenament com hi ha el que havia estat visir de confiança del difunt califa, Yafar al-Mushafi, mentre que Almanzor va ser nomenat visir.

Un cop assegurada la successió, Subh va exercir un paper polític molt visible. La ja citada Descripció anònima s'hi refereix com Subh la Vascona i indica que «la sayyida Subh tenia el control del regne per la minoria d'edat del seu fill i el hayib al-Mushafi i els visires no decidien res sense consultar-li ni feien altra cosa que el que els ordenava»..

Dinar d' or d' al-Hakam II. Museu Arqueològic Nacional, Madrid.
Foto: ASF / Album

La dona més poderosa

A aquests moments correspon una inscripció localitzada a Écija que commemora la reconstrucció d'una font per ordre de «la senyora, Déu li concedeixi glòria, progenitora, mare del Príncep dels Creients al-Mu'ayyad bi-Llah Hisham, fill d'al-Hakam». L'epígraf és el gran poder que ostentava Subh en aquells moments, ja que el tractament «Déu li agrada glòria» (a'zza-ha Llah) era similar al que havien rebut anteriorment emirs i califes. No obstant això, per la seva condició de dona, Subh no podia exercir el poder com a tal. Nominalment les ordres les donava el seu fill i aquestes eren transmeses per Almanzor, l'únic que tenia accés al califa i tractava amb Subh.

Subh va portar les regnes de l'Estat durant vint anys, servint-se d'Almanzor en aquelles esferes de poder que no podia controlar des de Medina Azahara, particularment els assumptes militars. Però el 996 es va fer evident que Almanzor aspirava a controlar ell mateix el poder, i Subh va reaccionar. Juntament amb el seu germà Fa'iq, eunuc a la cort i persona de la seva confiança, la sayyida va organitzar el trasllat clandestí de part del tresor califal, amagant-lo en gerres cobertes amb mel i diverses salses. Amb aquests fons Subh volia atreure's a nous partidaris i finançar un exèrcit que li fos lleial. Informat d'això, Almanzor va enviar a Medina Azahara el seu fill i mà dreta, Abd al-Malik, que va reunir un contingent militar i es va presentar al palau per endur-se de les joies. Però quan va voler fer-se amb el tresor privat del califa, Subh li va recriminar la seva actitud i Abd al-Malik no es va atrevir a enfrontar-s'hi.

Medina Azahara va ser edificada per Abderraman III. A la imatge, l'entrada de l'anomenada casa de Yafar.
Foto: Stefano Politi Markovina / Alamy / ACI

L'any següent, Subh va participar en una desfilada pels carrers de Còrdova, acompanyant el seu fill com a testimoni de l'acte oficial en el qual el califa va delectar l'administració de l'Estat a Almanzor i el seu llinatge, els amiries. Segons una font, la sayyida va morir un any més tard. Almanzor va acudir al seu enterrament descalç, en senyal d'humilitat i respecte, i, després de reviu les oracions fúnebres, va deixar una llima de cinc-cents mil anys, una suma enorme per honrar la dona a la qual li devia tot. El gest d'Almanzor era un reconeixement del paper que Subh havia exercit en al-Andalus durant més de trenta anys, en els quals va aconseguir escriure el seu nom en les cròniques i figurar-hi no com una esclava estrangera moguda per les passions, sinó com una dona intel·ligent, «virtuosa i molt religiosa», respectada

per tothom, que va saber comandar el califat entre bastidors.

La novel·la d'Aurora

Els historiadors del segle XIX van donar una visió romàntica i fins a novel·lesca de Subh. Per a ells no hi havia dubte que va ser una esclava cristiana, i fins i tot van imaginar que originalment s'anomenava Aurora. Després d'entrar al farén i adoptar un nom àrab, Aurora-Subh es va transformar en una figura exòtica en el seu nou entorn. La seva vida hauria estat determinada per la seva relació amb els homes i pels seus sentiments de dona: primer va captivar el califa, després va ser víctima d'una cega passió per la seva amant Almanzor i finalment hauria sigut incapaç de salvaguardar el llegat del seu fill davant aquest ambició general, al qual va cedir tot el poder.

Bust d' Almanzor. Segle XX.

Foto: Alamy / ACI

Amant i protegida

Subh mai va estar aïllada al farén, sinó que va saber envoltar-se de persones de la seva confiança. Una d'aquestes persones va ser Almanzor, un jove que havia arribat a Còrdova per completar els seus estudis. Subh s'hi va fixar i va aconseguir que el califa el nomenés el seu secretari i administrador de béns. Les fonts suggereixen que hi va haver una relació amorosa entre tots dos i que Almanzor la cobria de regals.

Per saber-ne més

Assaig

Biografies i gènere biogràfic a l' occident islàmic

CSIC, Madrid, 1997 (article de Manuela Marín sobre Subh).

Assaig

Una descripció anònima d'al-Andalus

Luis Molina (ed. i trad.).

CSIC, Madrid, 1997.

Aquest article pertany al número 215 de la revista Història National Geographic.